
Josep Pla: realisme conservador i autoritari

Proper un aniversari d'un dels principals viatgers que han descrit algunes parcelles del món econòmic català, hem estat llegint un llibre de Gunnar Myrdal («Objectivity in Social Research», 1969), en el qual es defineix una àmplia gamma d'economistes com a practicants del «realisme conservador». Segons Myrdal, els economistes conservadors s'han inclinat amb molta freqüència a acostar-se a una explicació molt ajustada del que és la realitat. «Aquesta superioritat teòrica del pensament conservador és, naturalment, absolutament casual. No implica que les conclusions conservadores siguin de cap manera, «veritables», o inclús «més veritables» respecte a les més radicals. Significa només que pel fet que implícitament varen aplicar més valoracions conservadores, aquests economistes assoliren conclusions de política econòmica que estaven més d'acord amb les relacions reals en poder del seu temps, però que eren contràries a les premisses radicals existents en la base de la seva teoria». No sembla molt abusiu creure que aquest realisme conservador que han posseït economistes com Alfred Marsall («L'acadèmic de l'època victoriana», segons Machioro) tingui arrels comunes amb el que caracteritza l'escriptor de Palafrugell.

Joan Fuster, en la seva Introducció a les obres completes de Pla, ja va deixar formulades unes opinions que no són en absolut contradictòries amb les que es desprendrien de l'aplicació de l'anterior passatge de Myrdal. En realitat, el que faltaria és seguir profunditzant en el tema de les relacions reals de poder que Fuster ja planteja. L'escriptor de Sueca parteix d'una constatació que és inqüestionable: «Josep Pla no és un «déclassé». És un «kúlak». La seva classe és la dels propietaris rurals: contrària a la burgesia en certa manera». Aquesta, certa manera, és la que el farà afegir, pàgines més endavant, que «els propietaris rurals —com a classe— en deixar de jugar un paper decisiu en la vida col·lectiva, s'arrengleren darrera la capitania de la burgesia». Crec que això és cert i que quan no ho és es transformen de conservadors en reaccionaris del que la versió tradicional del tradicionalisme (la redundància sembla justificada en aquests moments) podria donar multitud d'exemples. Aquest tipus de propietari rural és conscient, així mateix, que no pot defensar la seva situació per ell mateix com ho se-

gueix fent un Camps i Arboix, per exemple. Aquest jurista en les seves «Les cases pairals» ha intentat una cosa que ens sembla molt lluny de Pla: la justificació dels «latifundis a la catalana» presentant la seva transformació en explotacions capitalistes. Entre altres inconvenients que té aquesta actitud hi ha el fet que els casos que analitza Camps i que conec, són absolutament tractats amb un to tendencios i triomfalista.

El tipus de «kúlak» a l'estil Pla s'arreglera amb la burgesia, però rebutja el que podem denominar el capitalisme internacional. En una frase que desconeixia i que Fuster posa en relleu, Pla parla dels «pirates i monstres del capitalisme errabund i internacionalista». Aquest punt de vista ja ens dona una pista de com la seva aliança amb altres grups socials té una delimitació ben clara: la del capitalisme que amb la seva força econòmica arrasa totes les formacions socials anteriors. Intentar desxifrar o interpretar aquesta actitud de Pla s'ha de realit-

Josep Pla amb en Joan Fuster.

zar a partir, també, d'una asseveració de Fuster: «per «kúlak» i per «materialista» havia de ser un adepte total del «localisme». I en el cas de Pla el «localisme» és el país, és a dir, Palafrugell, l'Empordanet. El recorregut que ens ha portat fins aquí ha de servir, si el nostre raonament és correcte, per adjectivar lleugerament el que n'hem dit punt de partida de Fuster.

L'economia i la societat de Palafrugell i del Baix Empordà fa que els seus «kúlaks» tinguin unes característiques que els diferencien de la major part dels seus congèneres de parla catalana. L'origen d'aquesta diferència està en l'existència d'una considerable indústria per tota la comarca. Efectivament, la indústria surera tenia en el moment de la consolidació de Pla com escriptor un pes considerable, ja que entre el Baix Empordà, sobretot, i Cassà i Llagostera tenia un cens de 67.000 treballadors i 253 empreses. Aquest procés d'industrialització s'havia donat en forma esponjada segons el micromodel de ciutat-regió que caracteritza la zona, és a dir, sense portar més enllà d'un cert volum de població als seus nuclis urbans. Aquestes característiques es varen donar sense que les estructures socials anteriors a la indústria fossin escombrades, amb la qual cosa, en certa manera, es donava un procés semblant en certes zones d'Europa central. Un mateix germà de Pla ha participat en la indústria surera i l'admiració que es desprèn en «l'Homenot» dedicat al principal empresari surer, Miquel, és també molt clara en el sentit que intentem definir. Aquest «kúlak» comarcal amb característic tipus d'indústria que l'envoltava devia ser sensible a un altre fet: era i és una indústria exportadora. «Som catalans i lliurecanvistes» he sentit en més d'una ocasió, el que és una manera de significar les seves diferències amb una indústria tèxtil i no tèxtil abocada a un mercat interior.

La Catalunya que ens descriu Pla o la Catalunya que presenta com a ideal és una estructura econòmica i social semblant a la d'una Baviera o a la d'un Portugal. Importància de l'agricultura, industrialització lenta i diversa i que no trenca els motllos socials anteriors és aquesta visió real-ideal. Estic d'acord amb Josep Maria Castellet que «el discurs de Pla és, eminentment, ideològic» (*Josep Pla o la raó narrativa*, 1978, 195) i perquè ho és sovint el seu contingut és

conservador. Ho mostra ben clarament quan es pot establir amb tota claretat com els seus famosos «Els pagesos» mantenen molts punts de coincidència amb un fulletó editat pels anys 20 per l'Institut Català de Sant Isidre, representant dels terratinents catalans. El mite de la bona distribució de la terra, Pla l'exalta fins als màxims extrems i amb una acceptació pública molt alta. Tan alta que ha influït, fins i tot, molts investigadors gironins d'orientació progressista. Hi ha tants passatges de Pla en aquest sentit que gairebé a l'atzar n'escollim un: «La nova situació ha accelerat la revolució permanent que en aquest país hi ha al voltant de la terra. S'ha accelerat i s'ha ampliat l'accés a la terra. Aquesta accés es produeix, simbòlicament, sobre les taules del despatx dels senyors notaris. Les millors revolucions, les d'efectes més sòlids, són les que es produeixen davant d'aquests senyors. Les seves conseqüències poden resumir-se en un fet: en aquests últims anys, en aquest país, el nombre de petits propietaris ha augmentat considerablement» (**Obra completa**, 8, 77, 78). En aquest text cal reconèixer que en tot cas Josep Pla és un dels pocs que reconeix la importància del latifundisme, però enlloc no diu que el latifundisme a les comarques gironines ha estat comparable a l'andalús. Pla vol fer entreveure clarament que en tot cas el pes de la gran propietat és ja un record del passat, el que està per demostrar. Els treballs d'Yvette Barbaza, Rosa Congost i Helena Estalella han arraconat definitivament aquesta visió ideològica de Josep Pla que gràcies a la seva capacitat literària ha qual·lat davant d'un ampli públic.

Tal com ja insinuàvem línies amunt, el pensament de Pla és lligat a una estructura agrària amb un món comerciant en marxa, però on el capitalisme internacional és considerat com cosa pròpia de «pirates i monstres». Per a Pla hi ha uns límits del desenvolupament capitalista que li repugnen. Per un costat el de la burgesia perquè «quan el petit burgès ha arribat a una determinada posició, a l'alta burgesia, esdevé una cosa diferent: apareix el plutòcrata» i per un altre «personalment, l'embranchida dels pobres em fa un efecte enorme: una barreja de satisfacció i per por — indestriable» (**Obra completa**, 1,400). Així a la seva obra només hi trobarà lloc la burgesia comerciant o petit burgesa però no n'hi trobarà gairebé cap, ni la gran burgesia industrial ni el capitalisme financer.

A la porta del Mas.

Si estem encertats en la descripció del món econòmic i social, podem sostenir que Josep Pla està clarament connectat amb els moviments autoritaris de l'Europa endarrerida. Així quan explica «Por qué soy conservador» (**Humor honesto y vago**, 1942, 197, 201) col·loca Charles Maurras com un gran mestre de la política conservadora que «influyó grandemente en el pensamiento —más cierto y positivo— de nuestra época». Maurras fou un polític i escriptor occità que des del monarquisme d'extrema dreta anà evolucionant cap a la col·laboració amb el General Petein, pel que fou condemnat a mort. Malgrat aquest final, Maurras no pot ésser considerat com un nazi o un feixista, sinó un home proper a l'autoritari Salazar. No és en va que per a Pla aquest serà un model a seguir almenys

per quatre raons: 1) moneda estable que beneficiava els rendistes; 2) creixement econòmic pausat que permetia la digestió del que era nou per a les velles estructures; 3) estructura clarament autoritària que no era; 4) incompatible amb una certa liberalització en la difusió de llibres (palesa si comparem les llibreries de Lisboa amb les de Barcelona durant els anys 50 i 60) i petites esclatxes de llibertat durant les eleccions presidencials. Pot ésser una prova del que diem l'admiració de Josep Pla per la dictadura de Primo de Rivera (**Obra completa**, 26, 61).

La radicalització que suposaran el nazisme i el feixisme és d'aquesta perspectiva que li repugna. Pla no enyora la burgesia liberal dintre d'un sistema democràtic, tal com creu Josep Maria Colomer, però tampoc no és partidari dels «excessos» dels règims totalitaris. És precisament aquest posicionament el que el porta a treballar aferrissadament a favor del general Franco, però amb un entusiasme que no durarà gaire. Ell mateix ha explicat clarament aquest descens del seu entusiasme franquista: «la guerra fou un malson considerable, ple d'esperances. En la postguerra el malson és considerable i, d'esperança, no n'hi ha cap» (**Obra completa**, 31, 33). La brutalitat del Nou Règim no ha cedit, sinó que després de l'1 d'abril continua. L'evolució de Josep Pla podria coincidir precisament amb un canvi del propi franquisme. Aquest, en el meu entendre, no radicalitzà les seves postures i abraçà l'autorquia fins a la

II Guerra Mundial. Molts dels que estigueren en el bàndol nacional justificaven les brutalitats com un fet de guerra, però després haguessin volgut un desenvolupament autoritari però menys implacable i on la monarquia fos una sortida més o menys immediata. Pensem per exemple en un escriptor com Pemán o en el polític Ventosa. Davant de la realitat que va esdevenir àdhuc en temps de pau, Pla escolleix tal com ha dit l'exili interior —interior dintre del franquisme—. Rebutja situacions de privilegi que hagués pogut obtenir. Si ell no volia unes estructures polítiques liberals o democràtiques, el que sí volia era poder desenvolupar el seu tarannà liberal format per «la benignitat, la discreció, l'hospitalitat, l'experiència, la conversa, la llibertat, els coneixements, la paciència, la bondat... (la cultura no és res més que això)» (**Obra completa**, 31, 408). El franquisme ara li negava la possibilitat d'expressar aquest seu tarannà liberal, tot i que havia lluitat per Franco i hi continuà estant d'acord. Quan en els seus escrits sobre **Portugal parla d'aquelles esclatxes de llibertat**, no és això el que ell demanava? Ni més, ni menys.

ERNEST LLUCH i MARTIN